

A MAGYAR KATOLIKUS EGYHÁZ AZ ORSZÁGGYŰLÉSEN.

Irta : *Egyed István dr.* egyetemi magántanár.

ARÓMAI katolikus Egyház magyar főpapjait a közügyek vitelében és így a törvények hozásában is kezdettől fogva jelentős, sokszor döntő szerep illette meg. Mint a királyi tanács, majd pedig az országgyűlés tagjai a törvényhozó hatalom gyakorlásának mindig tevékeny részesei voltak. A magyar államnak és katolikus Egyháznak ez a benső viszonya a reformáció korában is megmaradt és a katolikus főpapság az országgyűléseknek mindig külön eleme volt, míg a protestáns egyházak csak legújabbban (1885) nyertek külön törvényhozási képviselést.

Az országgyűlés két táblára oszlásával a katolikus Egyház képviselői is két részre oszlottak. Az 1608. évi koronázás utáni I. t.-c. 4. §-a szerint a főrendi táblára kell meghívni az ott megjelölt püspököket, míg az alsótáblára a törvény 4—6. §-ában megjelölt prépostokat és apátokat, a káptalanok és konventek képviselőit, végre a 7. §. szerint a pálosrend főnökét. Az 1715 : LXXIII. t.-c. a főrendek tábláján ülést és szavazatot biztosít a premontrei rend prépostjának és az alsótáblán ülést a jezsuita-rend két képviselőjének.

A római és görög katolikus egyház főpapjai a főrendi táblán elnöklő nádor mellett jobbról foglaltak helyet a következő sorrendben : az ország primása, az érsekek, a megyéspüspökök (a fölszentelés ideje szerint), a választott és fölszentelt címzetes püspökök, a pannonhalmi főapát, a zágrábi nagyprépost mint aurániai perjel és a jászói prépost.

Az alsóbb papság a rendek tábláján foglalt helyet. Ide tartoztak a személy szerint megjelenő kisebb prelátusok, azaz azok a világi és szerzetes apátok és prépostok, akik javadalmaikat királyi adomány alapján bírták, továbbá a székes- és társaskáptalanok választott követei. Minthogy a pálosrend megszűnt, a jezsuita-rendet pedig később eltörölték a bencés, ciszterci és premontrei rendű, királyi megerősítés alá tartozó apátok és pré-

postok jelentek meg személy szerint a szerzetek részéről. A káptalanok egy vagy két követet küldöttek, de több káptalan közös követet is küldhetett. Az alsóbb papságnak egy szavazata volt.

Az 1792 : X. t.-c. a főrendi táblán tagsági jogot biztosított az 1790 : XXVII. t.-cikkel bevett görög keleti egyház érsekének és megyéspüspökeinek, akik a szokás alapján a mágnások között elvegyülve ültek. Az 1792 : X. t.-c. hatályát a görög keleti egyház kettéválása alkalmából az 1868 : IX. t.-c. 2. §-a a görög keleti román egyházra is kiterjesztette.

Az 1848 : V. t.-c. az alsótáblát kizárólag népképviseleti alapra helyezte, ami által a katolikus Egyháznak addig ezen a táblán helyet foglaló tagjai a törvényhozásból kimaradtak ; ezzel természetesen megszűnt a káptalanok és szerzetek országgyűlési külön képvisellete is, de azért a bencés és premontrei rendek, továbbá a zágrábi káptalan a főrendi táblán helyet foglaló pannonhalmi főapát, aurániai perjel és jászói prépost útján képviselve maradtak.

A főrendi tábla reformját az 1885 : VII. t.-c. valósította meg, de anélkül, hogy az egyházi képviselet tekintetében jelentékenyebb jogfosztás terére lépett volna. Az 1884. évi javaslat indokolása foglalkozik az egyházi képviselet jogosultságának a kérdésével és e tekintetben a Tisza Kálmán által aláírt indokolás a következőket mondja :

«Állam és egyház nincsenek nálunk úgy elkülönítve, mint némely más államokban, nálunk ezek kölcsönös egymásra hatása az élet majdnem összes mozzanataiban nyilvánul és meggyőződésem szerint ezen kölcsönös egymásrahatás, kellő korlátok között, nemcsak nem káros, de mindenkinek csak előnyére válik és talán nem csalódom, ha azt mondom, hogy ez az egyik főoka annak, hogy az állam és egyház mint idegenek vagy éppen mint ellenségek sohasem állottak és ma sem állanak szemben egymással. Kétségtelen jó hatással kell, hogy ez legyen a különböző felekezetek közötti viszonyra is, mert azok, kik a közös haza szolgálatában érintkeznek, megtanulják egymást becsülni, méltányolni s nem állhatnak egymással oly élesen szemben a tisztán egyházi téren sem, mint tennék, ha csak ezen találkoznának egymással» (Képviselőházi Irományok, I. 135.).

Az 1885. évi vita alkalmával már hangok hallatszottak amellett, hogy az egyházi képviselet az országgyűlésből egészen kihagyassék és Madarász József képviselő ez irányban indítványt is terjesztett elő ; e felfogás szerint ellenkezik a jogegyenlőség, a haladás és a közsabadság érdekeivel, hogy bárki mint valamely hitfelekezet tagja legyen benn a törvényhozásban (Képviselőházi Napló, V. 14.).

Ami a katolikus Egyház képviselétét illeti, e tekintetben az

1885 : VII. l.-c. javaslata a címzetes püspököket mind ki akarta ugyan hagyni (Képviselőházi Irományok, I. 135.) azzal az indoklással, hogy az egyházi tagok száma túlságosan nagy ne legyen és hogy a címzetes püspökök sem vagyont nem képviselnek, sem az államélet mozzanatait érintő működési körük nincs (I. 142.) ; a főrendiházban azonban Schlauch Lőrinc indítványára keresztülment, hogy a címzetes püspökök közül a királyi kinevezéstől függő nándorfejérvári és tinnini fölszentelt püspökök a főrendiház tagjai maradjanak (V. 304.). Gróf Zichy Jenő indítványozta, hogy a csornai prépost és a ciszterciták apátja a főrendiház tagja legyen, de indítványát elvetették (Képviselőházi Irományok, V. 16.). Az 1885 : VII. t.-c. 4. §-ának B. a. pontja alapján tehát tagjai voltak a főrendiháznak : a «magyar szent korona országainak latin és görög szertartású római katolikus egyháznagyjai, jelesen : Magyarország hercegprimása és a többi érsekek, továbbá a megyéspüspökök és szintén a magyar királyi kinevezéstől függő nándorfejérvári és tinnini fölszentelt püspökök, végre a pannonhalmi főapát, a jászói prépost és az aurániai perjel».

A görögkeleti egyház eddigi képviselőinek : a szerb patriarkának, a román metropolitának és a megyés püspököknek főrendiházi tagságát a törvény változatlanul fenntartotta.

Az 1885 : VII. t.-c. juttatja először törvényhozási képviselőhöz a három magyarországi protestáns egyházat. Tisza Kálmán indokolása a törvény javaslatához egész röviden utal a vallásegyenlőség elvére, amely megkívánja, hogy a főrendiházba bevétessenek «legalább részben» a többi hitfelekezetek főtisztviselői is. A protestáns egyházak képviselője olyan módon nyert szabályozást, hogy a főrendiház tagjai lettek : «az evangélikus-református és ágostai hitvallású evangélikus egyháznak hivatalban legidősebb 3—3 püspöke; továbbá az evangélikus-református egyháznak hivatalban legidősebb három főgondnoka, akiknek meghatározásánál az erdélyi egyházkerületet illetőleg annak csakis hivatalban legidősebb főgondnoka veendő figyelembe; az ágostai hitvallású evangélikus egyháznak egyetemes főfelügyelője és hivatalban legidősebb két kerületi felügyelője; végre az unitárius egyháznak hivatalban idősb egyik elnöke, azaz vagy püspöke vagy főgondnoka».

Az 1885. évi reform alkalmával már megfontolás tárgya volt az 1867 : XVII. t.-c. által a keresztényekkel egyenjogúaknak nyilvánított izraelita lakosság főrendiházi képviselője is. A törvény kormányjavaslata szerint a felsőház tagja lett volna egy izraelita hitfőnök is, akit a király a minesztertanács ajánlatára nevezett volna ki (Képviselőházi Irományok I. 135.). Az izraeliták képviselőjét a 4. §-ból a főrendiház azzal az indoklással hagyta ki, hogy az izraelitáknak nincs olyan országosan elismert előjárójuk, mint a többi felekezeteknek, aki jogosulva volna a felekezetet a fő-

rendiházban képviselni (V. 317.). Miután a miniszterelnök kijelentette, hogy a kormány a kinevezéseknél kellő tekintettel lesz az izraelita állampolgárokra, e határozathoz a képviselőház is hozzájárult (V. 364.) úgy, hogy a törvény szövege szerint az izraelitáknak nem volt hivatalból való főrendiházi képvisellete.

Az 1885 : VII. t.-c. alapján 1918-ig a főrendiházban 57 egyházi főtisztviselő ült. Ezek közül 34 róm. és gör. katolikus (azaz az egyházi képviselők 60%), 10 görögkeleti (18%), 6 református, 6 ág. evangélikus s 1 unitárius volt (összesen 13 protestáns 23%). Ha a protestáns egyházakat összeszámítjuk, az arány az 1880. évi népszámlálás adatainak (katolikus 9,350.000 lélek : 60%, gör.-keleti 2,435.000 lélek : 16%, protestáns 4,210.000 lélek : 21%) nagyjában megfelelt és csakis a protestáns egyházak keretén belül mutatkozott a kisebb népszámú ág. evangélikus és unitárius egyház részére kedvezmény. Ez arra mutat, hogy a főrendiházba bevett protestáns egyháznagyok számát ép azért állapították meg 13-ban, hogy az a katolikus és görögkeleti egyháznagyok adott számával az egyes egyházak elterjedtségét figyelembe véve arányban legyen.

Az 1918. évtől maig az egyházak nem vettek részt a törvényhozásban ; a nemzetgyűlés egykamarás szervezete erre nem is lett volna alkalmas. Az országgyűlés kéttáblás rendszerének felújításával (1925 : XXVI. és 1926 : XXII. törvénycikkek) azonban ismét megnyílt a lehetőség arra, hogy az egyházak értékes közreműködését a törvényalkotásban igénybe vegyük. Az országgyűlés felsőházáról szóló 1926 : XXII. törvénycikk javaslatának miniszteri indokolása erre nézve a következőket mondja :

«A javaslat fenntartja a vallásfelekezeteknek eddigi főrendiházi képviselétét. Igaz ugyan, hogy a jelentékenyebb európai államok közül ma csak Anglia, Spanyolország és Románia biztosít egyes egyháznagyoknak személyes országgyűlési tagságot és azonkívül csak még Olasz- és Törökországban szerepel az egyháznagyi minőség, mint a szenátusi tagság elnyerésére képesítő kellék ; azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a külföldi államok jelentékeny része a szenátusi rendszerre tért át és e rendszer alapelveivel a méltóságon alapuló személyes jog összeférhetetlen.

A javaslat azonban a főrendiház értékes elemeit meg akarja tartani a felsőházban és ezen értékes elemek közé tartozik az egyházi méltóságon és hivatalon alapuló tagok csoportja. Ezek nem születés vagy örökölt vagyon alapján jutottak be a törvényhozásba, hanem mint egyházaiknak tehetség által különösen kiváló, kiválasztott vezetői, akik a törvényhozáshoz szükséges képességekkel magas méltóságukból folyólag és megszerzett tekintélyüknél fogva különösképen rendelkeznek».

«A keresztény egyházak Magyarországon mindig fontos állam-

alkotó tényezők voltak s amikor az új felsőházat a magyar társadalom összes számottevő elemének bevonásával akarjuk újjászervezni, lehetetlen figyelmen kívül hagyni ép ezen egyházak kiválasztott fejeit és lehetetlen megszüntetni azok történelmi előjogait, mikor ezek a történelmi előjogok a magyar társadalomban még mindig számottevő tekintélyt, komoly értéket képviselnek. A keresztény egyházak a magyar állam újjáépítésének munkájában legutóbb is egyesült erővel működtek közre és a magyar állam viszonya hozzájuk a forradalmak vallásellenes törekvései után talán bensőségesebbé alakult, mint amilyen az a forradalmakat megelőző korszakban bármikor volt; ezt az állam szempontjából is nagy erkölcsi értéket képviselő kapcsolatot a magyar társadalom túlnyomó többsége semmiesetre sem akarhatja erőszakosan megszakítani, sőt bizonyára ápolni, fejleszteni kívánja.

A nemzetgyűlés közjogi bizottságában Vázsonyi Vilmos elvi szempontból ellenezte az egyházak felsőházi képviselőit és a mai viszonyok között elavultnak minősítette azt. Hasonló hangok hallatszottak a nemzetgyűlésen is többek részéről, azonban eredménytelenül.

Ha a felsőházi szülő 1926: XXII. törvénycikk a felsőházi tagok számát egyrészt az ország megfogyatkozott területével és lakosságával, másrészt az országgyűlés képviselőháza tagjainak számával (245) arányba akarta hozni, lehetetlen volt az egyháznagyok eddigi teljes létszámát (57) az új felsőház tagjai között változtatlanul megtartani; ez ugyanis körülbelül azt jelentette volna, hogy az egyháznagyok arányszáma a felsőházi tagok között a réginek kétszeresére emelkedik. De lehetetlen volt az eddigi létszám fenntartása azért is, mert a főrendiházban helyet foglaló katolikus és görögkeleti főpapok székhelye túlnyomórészt az erőszakosan elszakított területekre esik és így egyelőre nem lehet gondolni arra, hogy ezek a főpapok a felsőházban változtatlanul résztvegyenek.

Az országgyűlés felsőházáról szóló törvény a területi integritás elve alapján áll; ezért 5. §-ában ki is mondja, hogy bármely olyan régibb egyházi méltóság vagy hivatal feléledése esetén, amely eddig főrendiházi tagságra jogosított, e méltóság vagy hivatal viselője minden külön törvényes rendelkezés nélkül a felsőház tagja lesz. Mégis átmenetileg, a csonkaság idején alkotott reform keretében számolni kellett azzal, hogy a főrendiházban helyet foglaló egyháznagyok jelentékeny része a felsőházban nem fog megjelenhetni és ezen alapon kellett újonnan megállapítani a felsőházban résztvevő egyháznagyok jegyzékét.

A róm. katolikus Egyház nagyjai közül a területi megcsonkítás folytán elestek: a zágrábi érsek, a boszniai, rozsnyói, nagyváradi, zengi, erdélyi, besztercebányai, nyitrai, kassai, szatmári és szepesi megyéspüspökök, mind a két címzetes püspök, a jászói prépost és

az aurániai perjel; a gör. katolikus egyház nagyjai közül a gyulafehérvári érsek, a nagyváradi, lugosi, szamosújvári, eperjesi, munkácsi és körösi püspökök; végre a gör. keleti egyház nagyjai közül mind a két érsek, továbbá az aradi, temesvári, verseci, karánsebesi, pakráci, károlyvárosi és bácsi püspökök. Tagjai maradhatnak tehát a felsőháznak a hercegprimáson kívül az egri és kalocsai érsekek a szombathelyi, veszprémi, székesfehérvári, győri, pécsi, váci és csanádi róm. katolikus, a hajdúdorogi gör. kat. és a budai gör. kel. püspök, továbbá a pannonthalmi főapát.

Ha a katolikus és gör. kel. egyháznagyoknak ezt a megfogyatkozott számát (12+1) — úgy amint 1885-ben történt — az egyes egyházak lélekszámával arányba hozzuk, mind a három protestáns egyháznak összevéve csak 5 felsőházi képviselő jutna, ami nemcsak a protestáns egyházak részéről keltett volna visszatetszést, de még azzal a következménnyel is járt volna, hogy az egyházi képviselők összes száma az összes felsőházi tagok közt még azt az arányt sem érte volna el, amely az egyháznagyokat a főrendiházban megillette és amely arányt a mai viszonyok között a törvény nem leszállítani, hanem megerősíteni akarta.

Tekintettel a katolikus egyháznagyok számának jelentékeny csökkenésére és a csonkaország népességének felekezeti megoszlására, a törvény szükségesnek tartotta egyrészt a katolikus egyház képviselőit aránylagos kiegészítését, másrészt az ágostai hitvallású evangélikus egyház képviselőit mérsékelt csökkentését. A csonkaország lakosságának vallási megoszlása ugyanis az 1920. évi népszámlálás adatai alapján a mai területen a következő: katolikus 5,272.000 lélek: 66,1%, református 1,670.000 lélek: 21%, ágostai evangélikus 497.000 lélek: 6,2%, unitárius 6.000 lélek: 0,1%, gör. keleti 51.000 0,6%, és izraelita 473.000 lélek: 5,9%.

A törvény ennél fogva felsőházi képviselőhöz juttatja a pannonthalmi főapát által már képviselt bencésrend mellett a magyar közoktatásügy szempontjából nagy érdemeket szerzett és köztisztelőnek örvendő másik három magyar tanítórendet, a premonstreit, cisztercit és piaristát is, azonkívül a javaslat felújítja a székesfőkáptalanoknak történelmi jogát a törvényhozásban való részvételre (1608: k. u. I. t.-c. 4—7. §.). A törvény által előírt javadalomba beiktatás természetesen csak azoknak a katolikus egyháznagyoknak felsőházi tagságához szükséges, akiknek van javadalmuk.

A protestáns egyházaknak a törvény 11 helyet biztosít a felsőházban; ha ezt a számot a katolikus Egyház 19 felsőházi képviselőjével arányba hozzuk, a lélekszámot figyelembe véve még mindig a katolikus Egyház van hátrányban. Ha ugyanis az egyházak képviselői részére biztosított 33 felsőházi tagságot a vallásfelekezetek között lélekszám szerint osztjuk fel, a katolikusoknak 22, a protestánsoknak pedig csak 9 képviselő jutna. A nemzet-

gyűlésen történtek is javaslatok a katolikus egyházi képviselőt továbbbi kiegészítésére a Jézustársaság, a két Ferenc-rend és a dominikánusok főnökeinek felvétele útján, e javaslatok azonban nem nyertek elfogadást. Átmenetileg esetleg némi kiegészítésre lehet számítani a kormány azon kijelentése alapján, hogy az elszakított területről áttelepült egyháznagyoknak a törvény 5. §-a értelmében a felsőházba való behívását megfontolás tárgyává teszi. De egyes egyháznagyok képviselővé megválasztása viszont a képviselő számarányát átmenetileg csökkentheti, minthogy a katolikus egyháznagyok akadályoztatása esetére nincs gondoskodva a helyettesítésről úgy, mint a protestánsoknál.

A görögkeleti egyházból a felsőházba egyedül bejutó budai püspök ennek az egyháznak nem csupán a szerb, hanem a magyar és román anyanyelvű hívőit is hivatva lesz képviselni mindaddig, míg ez az egyház az új határokat figyelembe vevő szervezetet nyer; ezért e püspök szerb nemzetiségű jellegét a törvény külön nem is emeli ki.

Az izraeliták felsőházi képviselőjük érdekében recepciójukra hivatkozással széleskörű mozgalmat indítottak. Nem hallgathatjuk azonban el, hogy mikor 1885-ben az izraelitákat a főrendiház szervezeti reformjánál mellőzték, ez nem a recepció hiánya miatt történt. Hisz egyenjogúságukat már az 1867: XVII. t.-c. elismerte és egyébként is minden irányban a többi egyházakat is megillető szabadságot és önkormányzatot élvezték úgy, hogy az 1895: XLII. t.-c. a miniszteri indokolás szerint tulajdonkép csak a tényleges helyzet megpecsételése volt. Az izraeliták kihagyásának fő oka 1885-ben nem az egyenrangúság hiánya, hanem kifejezetten az volt, hogy nem volt olyan országos előjárójuk, aki az egész zsidóságot hivatva lett volna képviselni. Ezért az 1895: XLII. t.-c. meghozatala alkalmával tudtunkkal nem is jött szóba, hogy az immár formailag is elismert egyenrangúság következményeit a főrendiházi képviselő tekintetében is le kell vonni; az akkori liberális korszak is természetesnek találta, hogy az izraeliták a főrendiházban ezentúl sem egyházi hivataluk alapján kapnak helyet, hanem csak a királyi kinevezéseknél fognak figyelembe vétetni.

A zsidóságnak még ma sincs egységes országos szervezete, nincsenek olyan előjáróik, akik a zsidóság egyetemét hivatottak lennének képviselni. Ma is különféle rítusú (ortodox, neológ stb.), egymással össze nem függő hitközségekben élnek. A kormányjavaslat nem is kívánt részükre felsőházi képviselőt adni. A javaslatot előkészítő bizottság azonban a bizottsági jelentés szerint «nem tartotta megfelelőnek a javaslatnak azt az álláspontját, hogy az izraelita vallásfelekezet a felsőházba a 23. § értelmében kinevezett tag útján legyen képviselve, hanem a

felekezet törvényesen bevett jellegére és híveinek számára tekintettel szükségesnek tartotta, hogy részére a többi bevett egyházakhoz hasonló módon a 4. § keretében intézményesen biztosíttassék képviselő». A bizottság Rassay indítványára kimondotta, hogy az izraelita hitközségek által választott egy tag is tagja a felsőháznak. A nemzetgyűlés az izraelita felsőházi képviselők számát kettőre emelte fel, de egyúttal kimondta, hogy csak lelkészt (rabbit) lehet felsőházi tagul megválasztani. Véleményünk szerint az államnak nem lehet hivatása, hogy a zsidóságot bármely célra megszervezze, hanem nekik maguknak kell közös egyetértéssel olyan szervezetet alkotniok, amely megfelelő képviselőnek a felsőházba hivatal (és nem választás) alapján való kijelölését lehetségessé teszi.

A törvény szövege különben a következő :

«4. §. Méltóságuk vagy hivataluk alapján s tartama alatt tagjai a felsőháznak :»

«B)

A vallásfelekezeteknek következő egyháznagyjai, illetőleg képviselői :

1. a javadalmukba beiktatott latin és görög szertartású római katolikus egyháznagyok, még pedig Magyarország hercegprimása, a kalocsai és egeri érsekek, a csanádi, győri, hajdúdorogi, pécsi, székesfehérvári, szombathelyi, váci és veszprémi megyés püspökök, a pannonhalmi főapát, a hazai két premontreirend főnökei, a zirci apát, a kegyes tanítórend magyar főnöke és a székesfőkáptalokok nagyprépostjai ;

2. a református hitvallású egyháznak hivatalban legidősebb három püspöke és három főgondnoka ;

3. az ágostai hitvallású evangélikus egyháznak hivatalban legidősebb két püspöke, továbbá egyetemes felügyelője és hivatalban legidősebb kerületi felügyelője ;

4. az unitárius egyháznak hivatalban idősb egyik elnöke ;

5. a budai görög keleti püspök ;

6. az izraelita vallásfelekezet képviselőjére az izraelita hitközségek által életfogytiglan választott két lelkész (rabbi) (43. §).

5. §. A 4. §-ban nem említett olyan polgári vagy egyházi méltóság vagy hivatal feléledése esetében, amely a főrendiház legutolsó működése idején főrendiházi tagságra jogosított, e méltóság vagy hivatal viselője a felsőház tagja lesz.»